

лекцій, лекцій-прес-конференцій, семінарів-конференцій, семінарів-дискусій, тренінгу, відвідування та проведення відкритих занять.

У такий спосіб можна сприяти ефективній професіоналізації молодих викладачів в аспекті вдосконалення теоретичних і практичних основ професійно-педагогічного спілкування зокрема і педагогічної майстерності загалом.

Викладене переконує нас у тому, що підвищення якості професійно-педагогічного спілкування молодих викладачів вищих навчальних закладів вимагає зважених і організованих підходів. Це спонукає до наступних досліджень у напрямі пошуку ефективних шляхів забезпечення професіоналізації викладачів-початківців. Зокрема викликають інтерес питання щодо удосконалення особистісних регулятивних програм, розвитку системи саморегуляції особистості та її впливу на комунікативну поведінку під час професійно-педагогічного спілкування.

ЛІТЕРАТУРА

1. Залюбовская Е.В. Преодоление коммуникативных барьеров в условиях совместной деятельности / Е.В. Залюбовская: Дисс... канд. психол. наук. – М., 1984. – С. 14 – 32.
2. Иванова Т. Культура педагогического общения: Монография / Т. Иванова / Под ред. И.А. Зязюна. – К.: ЦВП, 1999. – 357 с.
3. Куницына В.Н. Межличностное общение / В.Н. Куницына, Н.В. Казаринова, В.М. Погольша. – СПб.: Питер, 2003. – 544 с.
4. Лабиринты одиночества. – М.: Прогресс, 1989. – С. 213.
5. Подоляк Л.Г. Психологія педагогічної взаємодії викладача зі студентами / Л.Г. Подоляк, В.І. Юрченко // Психологія вищої школи: Підручник. – К.: Каравела, 2008. – С. 226. – 258.

Резюме. В статті здійснено аналіз комунікативних проблем молодих преподавателей высших учебных заведений, раскрыты некоторые возможности решения этих проблем.

Ключевые слова: профессионально-педагогическое общение, трудности общения, дефицитное общение, дефектное общение, деструктивное общение, коммуникативные барьеры.

Summary. In the article analyzed the communicative problems of young teachers in higher education institutions, disclosed possible solutions to these problems.

Key words: vocational-pedagogical communication, communication difficulties, deficit communication, defective communication, destructive communication, communication barrier.

УДК 159.923.2

І.А. ДРУЖИНІНА

ПРОФЕСІЙНА ІДЕНТИЧНІСТЬ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ ЯК УМОВА ЇХ ПРОФЕСІЙНОГО ЗРОСТАННЯ

Резюме. У статті здійснено психологічний аналіз професійної ідентичності та її впливу на процес професійного зростання і самореалізації майбутніх фахівців у галузі психології, а також висвітлено окремі сучасні аспекти підготовки студентів-психологів у ВНЗ.

Ключові слова: професійна ідентичність, особистість, майбутній практичний психолог, професійне зростання.

Постановка проблеми. З переходом на новітню систему освіти у студентської молоді цілком закономірно виникають труднощі, пов'язані з усвідомленням себе, самопізнанням власної особистості, формуванням уявлень про професійну діяльність, які утруднюють становлення і розвиток професійної ідентичності молодого покоління, що не встигає адаптуватись до швидкісних нововведень. Актуальною також залишається проблема формування професійної складової Я-концепції, яка передбачає постійну роботу суб'єкта по створенню такого внутрішнього образу професійної діяльності, який являвся б ключовим для досягнення професійної ідентичності. Подібні труднощі пов'язані в основному з характером професійної підготовки, яка повинна орієнтуватись на здобуття високого рівня розуміння майбутньої професії, а також узгоджуватись з тими процесами самоорганізації, які відповідають за впорядкованість і структурність часу, відведеного на навчальну діяльність і самостійну роботу.

Новітня система освіти покликана навчати і виховувати справді талановиту, необмежену особистість, орієнтовану на ефективну професійну діяльність, споріднену із власними суб'єктивними структурами. Створення умов для розвитку професійної ідентичності як складової ефективності цієї діяльності в ході університетської освіти є важливим аспектом функціонування модернізованої освітньої системи, одним із провідних завдань поряд із передачею знань і вмінь (інформуванням) та формуванням всебічно розвиненої особистості професіонала.

Метою нашої статті є аналіз провідних підходів до вивчення проблеми професійної ідентичності майбутніх психологів з подальшим висвітленням її впливу на процес професійного розвитку і становлення фахівців у галузі практичної психології.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз тематичної літератури показав широку теоретико-емпіричну представленість проблематики підготовки практичного психолога у контексті взаємопов'язаних аспектів – професійного та особистісного. У психологічній літературі увага дослідників зосереджується на вивченні професійної свідомості та самосвідомості майбутніх психологів (Г. Белокрилова, О. Донцов, А. Зеліченко, В. Карікаш, Н. Кучеровська, А. Самойлова, Г. Степанова, Н. Шевченко), ціннісно-смыслових, емоційно-поведінкових та мотиваційних аспектах їх підготовки (Х. Дмитерко-Карабин, Т. Вілюжаніна, Ж. Вірна, Т. Кадикова, Н. Наумчик, Н. Пов'якель, Н. Чепелева, Л. Шумакова та ін.). Чимало робіт присвячені дослідженню розвитку позитивної Я-концепції, самоактуалізації, рефлексивних та мисленневих умінь, комунікативної компетентності, творчої самодіяльності, морально-етичної відповідальності, гуманістичної спрямованості майбутніх практичних психологів як визначальних чинників їх професійної ефективності (І. Андрійчук, М. Бадалова, І. Григорова, Т. Данилова, Л. Долинська, Ю. Долінська, Н. Завіниченко, О. Ігнатюк, О. Кондрашихіна, Н. Литовченко, І. Мельничук, Н. Пов'якель, І. Тимошук, Т. Федотюк, Ю. Шапошникова), а також дослідженню професійно

важливих якостей фахівців психологічної галузі (Г. Абрамова, Н. Амінов, О. Бондаренко, А. Борисюк, І. Дубровіна, Н. Лобова, С. Максименко, М. Молоканов, В. Панок, Н. Пророк, О. Саннікова, Н. Чепелева та ін.).

Разом з тим, актуальним та недостатньо вивченим залишається питання про розвиток професійної ідентичності як самостійного багатогранного та багаторівневого феномену, узгальнення чинників, що сприяють розвитку її структурних компонентів та їх динаміки у студентів-психологів протягом навчання у ВНЗ. Малодослідженим також являється взаємозв'язок процесу розвитку професійної ідентичності та професійного становлення фахівців-психологів.

Сучасні дослідники вважають професійну ідентичність одним з провідних критеріїв становлення професіонала. У вузькому розумінні професійна ідентичність розглядається як самосвідомість, система уявлень людини про себе як суб'єкта життєдіяльності. В широкому сенсі професійна ідентичність належить до понять, у котрих виявляються концептуальні уявлення людини про її місце в професійній групі чи спільноті. Усвідомлюючи необхідність формування професійної ідентичності, фахівець сам вирішує, в якій мірі варто приймати певну форму діяльності, певний спосіб професійної взаємодії і себе як професіонала. Ідентичними можуть вважатися лише професіонали, яким властивий перетворюючий психологічний потенціал [6].

У своїх дослідженнях О. Кір'янова [4] визначає професійну ідентичність як стійке узгодження індивідуальних ознак, умов і змісту професії, які забезпечують досягнення відповідного рівня професіоналізму та обумовлюють подальше професійне зростання. У її дослідженні професійна ідентичність має інтегральний характер і постає багатоконпонентною структурою, здатною створити основу для адаптації фахівця у професійному середовищі.

У дослідженні К. Дюкса [10] знаходимо твердження про провідне місце професійної ідентичності серед виділених кластерів (таких як етно-релігійна ідентичність, політична приналежність, фіксовані позиції у міжособистісних стосунках, ідентичність з якоюсь формою девіантної поведінки тощо).

Разом з тим, для професійної ідентичності, на відміну, наприклад, від етнічної, гендерної, специфічним є довільний характер її здійснення та визначальна роль мотиваційно-оцінної основи цього процесу, яка пов'язана з рівнем включеності людини у зв'язки всередині і поза професією. Відповідно, зміст професійної ідентичності обумовлюють різноманітні соціальні, соціально-психологічні та особистісні чинники, до яких відносять особливості соціального середовища, в якому відбувається професійна діяльність, характер взаємодії та спілкування у професійній групі, роль еталонів професійних ситуацій та ставлення до різних професій, особливості професійної поведінки, перспективи самовираження, самореалізації та професійного зростання тощо.

Професійна ідентичність передбачає функціональне та екзистенційне споріднення людини і професії. Це включає розуміння своєї професії, прийняття себе в професії, уміння якісно і з користю для інших виконувати свої професійні функції [5].

Цілком очевидно, що формування професійної ідентичності відбувається в процесі професіоналізації. Виступаючи умовою професійного розвитку, професійна ідентичність забезпечує необхідний рівень ототожнення людини з певною професійною сферою, відповідну міру прийняття професії чи стилю професійної діяльності та сприяє вирішенню життєвих задач та особистих моментів за допомогою професії.

Спробу дослідити процес формування професійно значущих новоутворень в ідентичності студентів-психологів у контексті їх особистісного змінювання знаходимо в роботі О. Міненко [7]. Основними складовими професійної ідентичності практичних психологів як результату процесу особистісного змінювання дослідниця вважає адаптивність, самоприйняття, прийняття інших, емоційний комфорт, інтернальність, доміантність, ескапізм.

В. Панок і Л. Уманець, розглядаючи поняття професійної самоідентифікації, трактують її як таке оволодіння знаннями, навичками та вміннями, за якого відбувається самодіагностика, самопізнання, застосування до себе тих чи інших вимог до професії, створюються можливості вибору найбільш відповідних індивідуальним особливостям кожного студента інструментів роботи з клієнтами [8].

Важливою рисою психолога-практика О. Бондаренко вважає наявність особистісної та професійної ідентичності. Вчений відзначає, що протиріччя в особистісній і професійній самосвідомості призводять до порушення особистісної та професійної ідентичності психолога. Досягнення ж адекватної професійної ідентичності, на думку дослідника, знижує тривожність, невпевненість, авторитарність, підвищує особистісний потенціал, зменшує дистанцію між "Я-функціональним" та "Я-екзистенційним" [2].

Про важливість набуття професійної ідентичності у ході професійно-особистісного становлення психолога говорить і К. Абульханова-Славська [1], виокремлюючи даний процес серед інших визначених етапів (оптації, професійної підготовки, професійної адаптації, професіоналізму, вироблення індивідуального стилю діяльності).

На важливість набуття і розвитку професійної ідентичності саме в процесі навчання вказує Т. Стефаненко. Дослідниця висловлює припущення, що становлення професійної ідентичності здійснюється через творчу пізнавальну активність особистості, а також психологічну підготовку до ситуації професійної діяльності, опосередковано через розвиток саморефлексії, научні професійним зразкам майбутньої діяльності і чітке визначення свого місця в ній [9].

Саме в процесі професійної підготовки в студентський період відбувається посилення так званого "професійного" блоку спілкування, що забезпечується переходом від нестабільної, вузько локалізованої ідентичності до більш усвідомленої, стабільної, спрямованої на самореалізацію в широкому професійному співтоваристві ідентичності в поєднанні з більш високим рівнем усвідомлення своїх професійних якостей і можливостей.

Разом з тим, актуальним залишається питання про трансформацію студента із суб'єкта навчання в суб'єкт творчої самоосвіти і самовдосконалення, що також можливо при досягненні професійної ідентичності, сформованому образі Я. Саме можливості самонавчання і саморозвитку в значній мірі сприяють підготовці молодого фахівця до стрімких соціальних, економічних, політичних і загалом життєвих змін.

У дослідженнях, присвячених проблематиці формування професійної ідентичності майбутніх психологів, зустрічаємо дані, отримані в результаті проведення індивідуальної та групової роботи із студентами-психологами I-III курсів, спрямованої на професійне та особистісне самовизначення. Виявлено, що серйозною перешкодою в цій роботі є несформоване почуття власної ідентичності, що проявляється в певних порушеннях образу "Я". Найчастішими це проявляється у вигляді сформованого "застиглого", ригідного образу, коли суб'єкт міцно тримається за цей образ і тільки з ним співвідносить новий життєвий досвід. Якщо це не вдається, то він страждає від протиріччя між новим досвідом і звичними уявленнями про себе. Студент не готовий до розвитку образу "Я". Або ж образ взагалі несформований: існує лише екліктичне поєднання різних аспектів Я. Новий досвід приносить лише тривогу і не сприяє внутрішньому розвитку [3].

Слід відмітити, що для успішного професійного зростання в майбутньому студентський період фахової підготовки відіграє значну роль, оскільки саме тоді відбувається посилення так званого "професійного" блоку спілкування, що забезпечується переходом від нестабільної, вузько локалізованої ідентичності до більш усвідомленої, стабільної, спрямованої на самореалізацію в широкому професійному співтоваристві в поєднанні з більш високим рівнем усвідомлення своїх професійних якостей і можливостей.

Разом з тим, актуальним залишається питання про трансформацію студента із суб'єкта навчання в суб'єкт творчої самоосвіти і самовдосконалення, що також можливо при досягненні професійної ідентичності, сформованому образі "Я". Саме можливості самонавчання і саморозвитку в значній мірі сприяють підготовці молодого фахівця до стрімких соціальних, економічних, політичних і загалом життєвих змін.

Висновки. Період підготовки фахівців у ВНЗ є одним з основних етапів професіоналізації особистості, оскільки саме тоді відбувається активізація того потенціалу суб'єкта, який здатний інтегрувати комплекс соціально-психологічних і індивідуально-особистісних факторів, що сприяють подальшому саморозвитку, професійному росту та самоактуалізації спеціаліста. На наш погляд, вплив професійної ідентичності на ефективність особистісного і професійного зростання майбутнього спеціаліста досить вагомий, оскільки визначає рівень успішності професійної діяльності особистості, тісно пов'язується із її світосприйняттям та поведінкою в соціумі. Крім того, ґрунтовне вивчення професійних структур в ідентичності студентської молоді безперечно сприятиме вдосконаленню підготовки спеціалістів вищої школи у відповідності з пріоритетами освіти у сучасному суспільстві.

Виступаючи провідною умовою професійного розвитку фахівця, професійна ідентичність розуміється як структурне багатоаспектне утворення, результат процесів особистісного і професійного самовизначення, що виявляється в усвідомленні себе представником певної професії та прийнятті провідних професійних ролей, цінностей та норм. Розвиток професійної ідентичності та її структурних компонентів, які на нашу думку є суттєвими для успішного професійного зростання, забезпечується низкою чинників, провідним з яких виступає сформований образ "Я". В цьому контексті одним із актуальних і необхідних завдань професійної підготовки практичних психологів у системі вищої освіти, на наш погляд, є впровадження таких навчальних технологій, які б забезпечили своєрідний фундамент для особистісного зростання майбутніх фахівців в галузі психології.

ЛІТЕРАТУРА

1. Абульханова-Славская К. А. Деятельность и психология личности / К. А. Абульханова-Славская. – М. : Наука, 1980. – 334 с.
2. Бондаренко О. Ф. Психологічна допомога особистості : [учб. посібник для студентів ст. курсів психол. фак. та від-нь унів-тів] / О. Ф. Бондаренко. – Харків : Фоліо, 1996. – 237 с.
3. Буякас Т. М. О проблемах становления чувства самоидентичности у студентов-психологов / Т. М. Буякас // Вестник Московского Университета : Серия 14 "Психология". – 2000. – № 1. – С. 56–62.
4. Иванова Н. Л. Профессиональная идентичность в социально-психологических исследованиях / Н. Л. Иванова // Вопросы психологии. – 2008. – № 1. – С. 89–100.
5. Иванова Н. Л. Профессиональная идентичность и профессиональное пространство / Н. Л. Иванова, Е. В. Конева // Мир психологии. – 2004. – № 2. – С. 148–156.
6. Ложкін Г. Професійна ідентичність в контексті маргінальної поведінки [Електронний ресурс] / Г. Ложкін, Н. Волянчук. – Режим доступу : <http://www.politik.org.ua/vidmagcontent>.
7. Міненко О. О. Особистісне змінювання в процесі професійної підготовки студентів-психологів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : спец. 19.00.07 "Педагогічна та вікова психологія" / О. О. Міненко – К., 2004. – 20 с.
8. Основи практичної психології / В. Панок, Т. Титаренко, Н. Чепелева та ін. : [підручник]. – К. : Либідь, 1999. – 536 с.
9. Стефаненко Т. Г. Етнопсихологія / Т. Г. Стефаненко. – М. : Аспект-Пресс, 2003. – 368 с.
10. Deaux K. Social Identification / K. Deaux // Social Psychology. – New York. – 1996. – P. 777–798.

Резюме. В статті здійснено психологічний аналіз професійної ідентичності та її впливу на процес професійного росту та самореалізації майбутніх спеціалістів в області психології, а також освітлені окремі сучасні аспекти підготовки студентів-психологів в університеті.

Ключові слова: професійна ідентичність, особистість, професійне становлення

Summary. The article made a psychological analysis of professional identity and its influence on professional growth and fulfillment of future professionals in the field of psychology, but also highlights some modern aspects of students in psychology at the university.

УДК 159.92

Н.А. КИРИЧЕНКО

СВІДОМИЙ ВИБІР ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ У ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ

Резюме. Стаття присвячена висвітленню проблеми свідомого професійного вибору у ході життєвого самовизначення юнаків, особливостям формування професійної ідентичності в юнацькому віці.

Ключові слова: професійне самовизначення, ідентичність, свідомий вибір.

Постановка проблеми. Юнацтво й молодість – особливі вікові періоди, що забезпечують творчу продуктивність, імовірність якомога більшої самореалізації протягом подальшого життєвого шляху. На думку багатьох дослідників (І.С. Кон, Л.І. Божович, В.Г. Панок, Г.В. Рудь, О.М. Леонтєв, О.В. Скрипченко, Л.В. Долинська, Є.Є. Сапогова, Л.С. Виготський) період від 16 до 22-23 років є найвирішальнішим у житті людини, коли остаточно складається фундамент ціннісних орієнтацій, вимальовується проекція головних напрямків пошуків самореалізації на інших вікових етапах. Професійні